

Om landbrug og håndværk i Klim før og efter århundredskiftet

Af JENS ROLIGHED

LANDMÆND FORTÆLLER

1.

I MIN DRENGETID var der mange gæs i Klim. Engang var jeg med til at drive ca. 300 fra Klim til Nørresundby. Turen kunne vare 5-6 dage. Vi var et par drenge og en gammel mand til at holde styr på dem. Gæssene ville gerne ned i grøfterne, og når en gase tog på, kunne det være signal til, at flokken fløj op, så var der mas med at få samling på dem. De fedeste gæs blev trætte, så vi til tider havde en gås under hver arm, til vi på en gård kunne få dem byttet med mere magre gæs, der bedre kunne udstå strabadserne.

Vi havde mange får ude i klitten. Priserne på lam var ikke som nu. Jeg har solgt mange for fem kr. stykket. De kom tit til Vendsyssel. Der var gerne en mand og nogle drenge, der drev af sted med en flok.

2.

Da jeg var en halv snes år, blev jeg lejet til at passe stude ude på holmene ved fjorden. Da så det ikke således ud som nu. Før den stærke dæmning kom, kunne fjordvandet komme helt ind til vor ejendom, der lå i skellet mellem Klim og Thorup sogne. Der var kun 2-3 ejendomme på de høje steder ude ved fjorden; men de store magre græsarealer derude tilhørte forskellige gårde. Lars Djærnæs havde omtrent 90 tdr. land. Der passede jeg en sommer 32 stude. Jeg fik 40 kr. i løn og skulle så selv sørge for min kost. Men det var en dejlig tid; der var skønt ved fjorden med de mange slags fugle, og der var flere hyrder at komme sammen med. Sidst på sommeren kom Hansen fra Kragstrup i Himmerland kørende derude. Han købte en snes stude for 100 kr. stykket. De blev så drevet til Aggersund, hvor 10 ad gangen kunne komme med færgen over. Hos Hansen blev studene fedede, så de kunne stige i værdi.

I ungdomstiden var jeg karl hjemme; det var i den tid, der ingen roer var, ja, enkelte begyndte at gøre småforsøg med turnips af dem med den lange rottehale, der sad så fast i jorden; de blev sået af et kræmmerhus, som spidsen blev klippet af. En tid var jeg bestyrer for min søster i en gård i Klim, min årsløn var på 150 kr. I 18 måneder var jeg soldat i Århus. I den tid havde jeg kun orlov én gang, og af de fem dage gik meget af tiden til rejsen, jeg sov kun hjemme i to nætter. Først skulle jeg med tog til Aalborg, dér måtte jeg vente på diligencen til langt ud på aftenen og kunne først være i Fjerritslev kl. halvsv om morgenen, så havde jeg endda de 7-8 km at gå, inden jeg nåede hjem.

POSTKUSKEN FORTÆLLER

Før Aalborg-Fjerritslev-banen anlagdes 1897, og Thisted-Fjerritslev-banen kom 1904, kørte der diligencen på denne strækning. I 16 år tjente jeg hos Kjeldgård i Slettegård og kom derefter i tjeneste hos hans søn i Fjerritslev Vestergård. Da kom jeg til at være kusk på diligencen fra Fjerritslev til Thisted. Sammen med en post sad jeg på bukken. I diligencen var plads til 4 passagerer.

Vi kørte fra Fjerritslev kl. 9 om morgenen. Første holdested var Klim. Der blev truttet i hornet, så man kunne komme ud og få taskerne ordnet. I Bjerget posthus skulle brevene stemples, og i Østerild blev der skiftet heste, så fortsattes der videre i Thy, der holdtes kun i Skovsted, inden vi kl. halvtre nåede Thisted.

Kl. halvtolv om natten begyndte tilbagemturen til Fjerritslev. Ved halvtiden var vi i Skovsted. Der var det en kone, der sørgede for postsagerne, da manden var syg. Men hun havde en hund, der var en trofast hjælper. Når diligencen kom på Skovsted bakke, var vi sikre på, at den lille hund sad der, det slog ikke fejl, selv i den kolde vinter løb den et par gange rundt om diligencen, og derefter fo'r den hen til brevsamlingsstedet og gøede kraftigt, indtil husmoderen kom ud og ordnede posttaskerne. - Vi kunne nå til Fjerritslev til kl. fem om morgenen.

SLØJEN

I 1960'erne blev den gamle Sløjkanal, der havde haft lov at bugte sig gennem det lave engdrag Sløjen, inden den nåede fjorden, rettet ud, og hvor den udmunder i fjorden er bygget et pumpehus med tre pumper. Derved sænkes vandstanden på flere arealer over to meter, så steder, hvor der før var mudder og kun ganske lidt græs, er der nu frugtbare strækninger, hvor der kan avles mandshøjt korn, og der har måttet ske udvidelse af bygninger til flere kreaturer og til plads for avlen.

Afvandingen af 2700 ha er kommet 300 lodsejere i Klim-Gøttrup til gode. Flere af dem kom imidlertid ved afvandingen til at mangle vand; men der blev rådet bod på dette ved et fælles vandværk på Klim Bjerg, der også kom dem til nytte, der før kun havde haft dårligt vand. De store forandringer gav anledning til, at en fortalte om fortiden i Sløjen:

Navnet Sløjen er brugt helt tilbage i det syttende århundrede, og det synes at have forbindelse med dårlig agerjord, idet ordet nok kan hentyde til kerneløs. Og det kan være rimeligt. For før i tiden var der så store vandsamlinger, at høet, der bjærgedes på de højere steder, måtte bæres i land.

Der var en del af Sløjen, vi kaldte "Mieskywt", måske var det jord, der sidst var blevet udskiftet. Vi hjorddrenge kom derud med kørerne om morgenen og skulle passe på dem til om aftenen. Vi spejdede efter, når en trøje blev hængt op på muren derhjemme, for det var signal til at drive kørerne hjem. På rimmen lavede vi os et hus, gravede en hule i brinken, der fik forskelligt materiale til tag, i hulen var der læ i dårligt vejr, og derfra kunne vi holde udkgig. Vi havde mellemmad med, og det kunne være spændende at se, om der kunne være pandekage eller et æble med i pakken. Ofte stegte vi kartofler derude ved et bål, og i et vandløb fangede vi smelte ved at sætte en riskurv ned i et hul og løfte den op, når der var fisk i. Henne i kanalen kunne vi være så heldige at fange ørreder, vi lagde os ned og satte en hånd under fisken, på den måde kunne den hvistes op på land. I et hjem nær ved fik vi lov

til både at gøre fiskene rene og stege dem. Det hændte også, vi fandt vibebæg, som vi gjorde os til gode med, men vi havde stor glæde af at se til de mange fuglereder, vi fandt.

HÅNDVÆRKERE FORTÆLLER

Snedkeren

Samme aften var der ældre håndværkere, der fortalte om deres virksomhed. Således berettede en snedkermester:

Det var lige efter århundredskiftet, jeg og min kone flyttede til Klim. I begyndelsen havde jeg ellers ikke tænkt at blive i Klim, for jeg syntes, byen var uhyggelig. Der var det lange hus med jernvinduer, og så var der så mange hvide og gule huse opført hist og her uden orden og plan. Men der er nok noget om snakken, at har man sovet i Klim én nat, kommer man til at holde af befolkningen og vil gerne blive.

Da jeg lærte snedkerfaget, stod jeg i lære i fem år, lønnen i den tid var kun kost og logi, og arbejdstiden var fra kl. 6 om morgenen til kl. 8 om aftenen, så arbejdede vi også søndag formiddag. Da jeg blev svend, fik jeg 1 kr. om dagen plus kost og logi. Og uden mesters tilladelse måtte vi ikke ryge, blev der givet lov, brugtes lang pipe.

Her i Klim udførtes de første år alt arbejdet med hånden, og jeg har tit arbejdet fra kl. 6 om morgenen til kl. 11 om aftenen. Det er mærkeligt at sammenligne den tids priser med nutidens. Et bord med skuffe af almindeligt træ kostede 10 kr., en stol kostede 2 kr. 85 øre, og en dobbeltseng med fjedermadras kostede 18 kr. Nogle steder lavede man selv madras af halm, så blev sengen ikke så dyr.

Almindelige ligkister betaltes med 10 kr., pænere kister kostede 22 kr. Enkelte steder var det endnu skik at lave kisten efter mål. Inde i storstuen blev den døde "lagt på strå". På et langt bord lagdes der rughalm, derpå fik den døde så plads i tre døgn, så snedkeren efter at have målt liget kunne få en kiste lavet, der passede, først så lagdes den døde i kiste og blev iført den skjorte, der forlængst var syet og gemt hen.

I 1914 skete der en stor forandring, idet forretningen udvidedes, og der indførtes helt moderne maskiner, så der kunne leveres møbler rundt omkring i landet. Til den omfattende virksomhed i sognene i Han Herred er det meget forskellige befordringsmidler, jeg har benyttet; jeg kan nævne almindelig cykel, motorcykel, hestekøretøj, både alm. vogn og jumbe med gummi, og til sidst fik jeg bil.

Smeden

Der er i aften sagt meget om glæden ved landbrugsarbejdet. Det syntes jeg nu ikke, der var noget spændende ved, det var noget helt andet at komme hen i Klim smedie, der lå, hvor A. C. nu har manufakturforretning. Jo, i smedien skete der da noget!

Omkring 1900 fik jeg lov at komme i smedelære. De første halvandet år var det særlig en lærlingsbestilling at trække i blæsebælgen og at bruge forhammeren. Det kunne være sejt nok fra kl. 6 morgen til 7 aften; man var glad ved sengen efter endt dagsgerning.

Mens Mads Smed havde forretning i Klim, udførtes der "dagsmedning". Så mødte f.eks. Jørgen Sognefoged for at få sit smedearbejde udført for en dag. Han kom om morgenen og havde mad med til sig selv og smedefamilien

til hele dagen, og sognefogden tog del i arbejdet og brugte forhammeren.

Da jeg var blevet svend, kunne jeg tjene fem kr. om ugen. De priser, en smed kunne opnå få år efter århundredskiftet var ikke store. Fire ny hestesko kunne koste 2 kr., ellers regnedes de fleste arbejder til ørebetaling, f.eks. en skovl skaftet 25 øre, et skjær af en muldplov oprettet 50 øre, harvetænder svejset 25 Øre, en kniv påsat hakkelsemaskine 50 øre, en fork skaftet 25 øre, et nyt skjær til plov kunne dog andrage 4 kr.

Der var meget at gøre med at sko heste. Den første tid på dagen og fra kl. 4 om eftermiddagen havde man travlt med at lave hestesko for at have dem på lager. Danskerne måtte også have særligt tag på dannelse af hestesko, for de blev leveret til udlandet, bl. a. til England. Engang havde jeg arbejde hos en smedemester i Slesvig, han havde flere tyske hestesko, men de var formede således, at de skulle smedes helt om. En efterårsdag sagde smedemesteren til mig, at der midt i ugen var en helligdag, hvor de ikke måtte arbejde, for det var bededag. Det syntes jeg var mærkeligt, for i Danmark havde vi bededag om foråret. Jo, men i Tyskland havde man efter kejser Vilhelms befaling to bededage. Så benyttede vi denne fridag til at tage til Vejen i Danmark, hvor vi forsynede os med et stort lager af danske hestesko.

Her i Klim havde jeg meget samarbejde med min nabo karetmageren. Men dette arbejde, der bestod i at fremstille ny vogne, udførtes særlig om vinteren.

Karetmageren

Om sommeren var der nok at gøre med at reparere gamle vogne. En sommer, der var særlig varm og tør, var det ikke sjældent, jeg i nogle dage havde over 50 hjul på værkstedet. Faget lærte jeg hos min far, der også var karetmager i Klim. Men da var håndværket i udvikling, og jeg måtte afslutte min uddannelse i Thisted for at lære at kunne fremstille foruden arbejdsvogne også gigger, ponyvogne og charabancer. Jeg var med til at lave en vogn i Thisted, som jeg siden genså, da jeg kom herud til Klim. Nu har de mange gummikøretøjer næsten gjort en karetmagers arbejde overflødig.

Mureren

Det var et af de fag, der modsat snedkerfaget var let at komme ind i; her kunne man få en smule løn i læretiden: Jeg fik nu ikke råd til at komme i lære, før jeg var 27 år. Jeg havde været oppasser for en murer i nogle år; men så købte jeg mig værktøj og lærte i løbet af tre år så meget, at jeg siden har været med til at opføre mange bygninger her i Han herred. Jeg havde også lyst til landbrug og passede samtidig en lille landejendom, således har flere murere i Klim båret sig ad. En murer må jo særlig virke med murskeen om sommeren, men har man landbrug, kan man sælge både grise og lammefjerdinger om vinteren.

Ved århundredskiftet var der ca. en halv snes kalkværker i Klim, hvor der brændtes limsten eller kalk til mørtel eller til bankerot, som vi kaldte det forhen; da var det naturligt med dette navn, der har sin oprindelse fra den tid, da man med en trækølle bankede så længe på brændt kalk, så den læskedes af luftens fugt. I en kasse, hvori der kunne være ti børfulde, blandedes kalken med sand. Havsand er for udpint, så det er for tungt til brug, bedre er noget sand i Gøttrup, der er blandet med en del ler.

Klitsand er for fint og kan indeholde rød ahl, der æder kalken, så den smuldrer hen, eller som folk siger: ”Pudset vil rådne væk!” Bedst til brug er noget fint hvidt sand på en mark i Klim, som ejeren har solgt for fem øre pr. spandfuld.

Omkring 1900 undrede man sig over en cementfabrik. Min morbror sagde: ”Det er et farligt værk. Der fyres under det, og man kommer vådt ler og kalk ind ad den ene ende, og ud af den anden kommer der så cement, der kan være behandlet, så den kan have forskellig slags styrke!”

Allerede før århundredskiftet begyndte man at bruge cement til støbning og til bund i lade og stald. Men man anvender stadig kalk til mørtel og blander den til tider med ”skum” for at gøre den mere let.

Sadelmageren

var murerarbejdsmand i mange år, men blev ikke murer, derimod blev jeg sadelmager her i Klim, idet jeg begyndte at arbejde med det, folk gerne ville have mig til at hjælpe ved. En ville gerne have vinduerne gjort i orden, en anden ville gerne have sat læder på et par træskobunder, en tredje bad mig gøre en hests stavtræ (åg) i stand. Der var en smed og en skomager, der gav mig gode råd, og lidt efter lidt lærte jeg at ordne seletøj, gøre folks senge, stole og møbler i stand, og jeg har hele tiden haft fuldt op af arbejde.

Skrædderen

Det var først i firserne, jeg var i skrædderlære i Klim hos Johannes Sortborg. Han var en meget hurtig skrædder, der ikke tog sig tid til at ri tøjet, han kunne sy et sæt tøj om dagen, og betalingen for det var 4 kr. Da han rejste til Amerika, benævnedes han som den hurtigste skrædder i en af staterne. Jeg gav 50 kr. for at være i lære hos ham i tre år. Når vi syede hjemme, skulle jeg selv sørge for min kost. For det meste syede vi ude i Han herreds forskellige byer, så blev vi og symaskinen hentet i vogn. Når der skulle sys i et hjem, blev der gerne glæde to gange, både når vi kom, og når vi tog af sted. Hvor vi ikke brød os om at være skulle vi nok se at blive færdige hurtigst muligt. I et hjem i Fjerritslev ville man f.eks. ikke have os i stuerne, og der måtte vi sy oppe på loftet. Men i reglen var det en glæde at komme i et hjem for at sy nyt tøj. Vi havde gerne

bordet til rådighed, men når der skulle spises, måtte vi rydde sagerne væk. For os håndværkere blev der dækket ved den ene bordende, men hjemmets folk spiste ved den anden; vor levemåde skulle være bedre, end man var vant til i hjemmet til daglig. Ved de store højtider påske, pinse og jul, ja, og så Lerup eller Skræm marked var der særlig travlhed, da var der en tre uger, det meste af natten måtte tages med til arbejdet.

Dengang var moden således, at bukserne skulle være meget snævre. Men ellers ville folk altid have tøjet syet rigeligt stort. Når der skulle tages mål, tog man lædertrøjen på, ”for det måtte endelig ikke blive syet for bitte”. Folk var ikke forvænt med hensyn til pasning. En skrædder på Klim Rimme sagde gerne: ”I kan bare sige, det er mig, der har syet det, så passer det!”

Syersken

Jeg har da også i min ungdom lært at sy og er som sypige kommet rundt i mange hjem i Han herred. Jeg lærte at sy i Løgstør hos en jomfru Gelstrup. Først blev jeg kørt til Aggersborg, der blev der skiftet heste for at få nogle, der ville køre vognen ud i vandet til en holm. På denne holm blev der så hejst signal, og så kom en båd fra Løgstør og hentede dem, der ville over. Jomfru Gelstrup var god at være i lære hos. Jeg havde en grovkage og smør med til nogle dage, så blev opholdet ikke så dyrt, jeg betalte kun for middagsmad og kaffe, men holdt ellers mig selv ved kost.

Det var i den tid, den kendte pastor P. Rønne var sognepræst i Thorup-Klim. Jeg var med til flere møder i Thorup præstegård, der traf jeg ham, jeg siden blev gift med. Således kom jeg til Klim.

I vor gård besøgte jomfru Gelstrup mig engang og sagde til mig: ”Ja, du har fået en god mand! - Det er ikke sådan med den pige, du syede sammen med. Hendes mand er en stor bondepraler!” Jomfru Gelstrup var os ellers en dygtig læremester til syning. En ældre kvinde i Odde gav hende det skudsmål, at hun var en ”rimpe-rimpeskrædder”. Men det var bare, fordi jomfru Gelstrup ikke brugte at sy med gammeldags hjemmetvundet tråd, og det var da efter konens mening det eneste materiale, der kunne bruges til syning, hvis det skulle du til noget!

(Kilde: Historisk Årbog for Yhisted amt 1969, side 269-278).